

	ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ		
	ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363		
	Yıl: 18	Sayı: 50	Ağustos 2025
	Yayın Geliş Tarihi: 01.05.2025	Yayına Kabul Tarihi: 15.08.2025	
	DOI Numarası: https://doi.org/10.14520/adyusbd.1688737		
	Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article		
	Atıf/Citation: Karataş, M. (2025). Âsım Efendi'nin Gazellerine Hicrî Efendi'nin Tahmisleri. <i>Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , (50), 231-252.		

ÂSİM EFENDİ'NİN GAZELLERİNE HİCRÎ EFENDİ'NİN TAHMİSLERİ

Muzaffer KARATAŞ*

Öz

Âsım Efendi ve Hicrî Efendi, Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde adına pek rastlanılmayan Adıyamanlı divan şairleri'dir. Bu şairlerden Âsım Efendi 19. yüzyılda yaşamış ve özellikle dinî ve tasavvufî konular başta olmak üzere çok sayıda gazel yazmıştır. Öyle ki Adıyamanlı divan şairleri içerisinde en ünlüsüdür demek yanlış olmaz. Çalışma konumuzun temelini oluşturan Hicrî Efendi ise Âsım Efendi'den sonra yaşamış günümüze daha yakın 19. yüzyıl divan şairlerindendir. Hicrî Efendi'nin incelediğimiz tahmislerinin tamamı Âsım Efendi'nin gazelleri üzerine yazılmıştır. Tahmis, vezin, kafiye ve muhtevanın aynı olması şartıyla bir manzumenin önüne üç mısra eklenilerek oluşturulan ve toplamda beş mısradan oluşan bir nazım şeklidir. Tahmisleri genellikle şairler kendinden önce yaşamış ve şiirlerini beğendikleri şairlere yazmışlardır. Hatta bazen şairler kendi şiirlerine bile tahmisler yazmışlardır. Bu çalışmanın birinci bölümde tahmis hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Âsım Efendi; üçüncü bölümde ise Hicrî Efendi hakkında kısaca bilgiler verildikten sonra dördüncü bölümde Hicrî Efendi'nin tahmisleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Divan, Tahmis, Adıyaman, Nazım Şekli, Hicrî Efendi.

Dr., MEB, muzaffer.karatas@hotmail.com, Adıyaman/Türkiye,

TAMISES OF HICRÎ EFENDİ ON ÂSİM EFENDİ'S GHAZALS

Abstract

Âsım Efendi and Hicrî Efendi are rarely mentioned Divan poets from Adıyaman within the realm of Classical Turkish Literature. Âsım Efendi, who lived in the 19th century, wrote numerous ghazals, particularly focusing on religious and mystical themes it is safe to say that he is the most famous Divan poet among the Divan poets from Adıyaman. Hicrî Efendi, who forms the main subject of this study, lived closer to our time, following Âsım Efendi, and is also a 19th-century Divan poet. All of the tamises examined in this study were written by Hicrî Efendi on the ghazals of Âsım Efendi. Tahmis is a poetic form created forming three lines lines, with the same meter, rhyme, and content, to the beginning of a pre-written poem, resulting in a total of five lines. Poets generally composed tamises for the works of earlier poets whose poetry they admired, and sometimes even wrote tamises for their own poems. This study includes an introduction to tahmis in the first part. The second part gives information about Âsım Efendi, while the third section gives a brief overview of Hicrî Efendi. The fourth section presents the tamises of Hicrî Efendi.

Keywords: Divan, Tahmis, Adıyaman, Poetic Form, Hicrî Efendi.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı, yılların biriktirmiş olduğu eşsiz bir kaynaktır. Bu kaynak, oldukça zengindir. Bu zenginlik, başta şiir olmak üzere düzyazı ve diğer türlerde de engin bir hayal dünyası ve anlam derinliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klasik Türk edebiyatının son dönemi olan 19. yüzyıl, divan şiiri etkisinin iyiden iyiye azaldığı, eski görkemli şiir örneklerinin yazılmadığı; bununla birlikte daha önceki dönemlerin devamından öteye pek geçemeyen bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde şiirde ve nesirde yeni arayışların zevklerinin ortaya çıkmaya başladığı görülür. Her ne kadar eski yılların üzerine yeni bir yenilik getirmekten uzak da olsa bu yüzyılda divan şiiri etkisi devam etmektedir.

Klasik Türk edebiyatının etkisinin en fazla hâkim olduğu şehir şüphesiz İstanbul'dur. Ancak İstanbul dışında yazılmış olan divan şiiri örnekleri de azımsanamayacak kadar çoktur. Bu Anadolu şehirleri içerisinde yüz ölçümü, nüfus vb. özellikleri yönüyle küçük sayılabilecek şehirlerden biri Adıyaman'dır. Adıyaman, nüfus ve şehirleşmedeki küçük görüntüsünün yanında Klasik Türk şiirine katkısı yönüyle tam tersi bir zenginliğe sahiptir. Kaynakların verdiği bilgilere göre Osmanlı döneminde Adıyaman'da yaklaşık 50 divan şairi yetişmiştir. Araştırma konumuz olan Âsım Efendi ve Hicrî Efendi Adıyamanlı olan iki divan şairidir.

Tarih boyunca Adıyaman, yetiştirdiği şairlerle dikkat çeken bir şehir olmuştur. Şehirde, günümüze kadar ulaşan tarihî yapıların yanı sıra sözlü ve yazılı edebiyat geleneğinin izlerini görmek de mümkündür. Halk arasında nesilden nesile aktarılan hikâyeler, efsaneler, türküler, maniler, ninniler olduğu gibi divan şiiri meclislerinin de kurluduğu bilinmektedir. 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Adıyaman'da şuar meclislerinde divan şiirlerini seslendiren şairler, gazelhânlar ve mevlidhânlar yeni yetişen şairlere ilham kaynağı olmuştur (Tuğluk ve Cığa, 2021: 25).

1.TAHMİS, KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA TAHMİS

Tahmis, Arapça "hams" sözünden türetilmiş olup beş, beşte birini almak veya beşe tamamlamak gibi anlamlara gelmektedir. Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden olan tahmiste bir manzumede ki beyitlerin önüne üçer mısra eklenir. Bu yeni oluşturulan beş mısralık yeni nazım şekline tahmis denir. Bu nazım şeklinin ortaya çıktığı yer Arap edebiyatıdır. Arap edebiyatından Fars ve Türk edebiyatına geçmiştir.

Tahmiste önemli olan husus tahmis edilen manzume ile eklenen kısımların değer, ses, üslûp ve anlam bakımından kaynaşmasıdır. Aksi hâlde başarısız bir

tahmis yapılmış olur (Dilçin, 1983: 223). Eğer asıl manzumede şairin mahlası varsa, tahmis yapan şair de mahlasını son bendde zikreder. Bu da tahmislerde çift mahlasın bulunduğunu göstermektedir (Kurnaz ve Çeltik, 2013: 275). Tahmis genellikle gazelde yapılmaktadır, ancak kaside ve mesnevilere de tahmis yapılmaktadır (Dilçin, 1983: 223).

Klasik Türk edebiyatında tahmis, birçok divan şairinin divanında yer alan bir nazım şeklidir. Kimi şairler kendinden önce yaşamış ya da kendi döneminde yaşayan çok beğendikleri şairlerin şiirlerine tahmisler yapmışlardır. Kimi şairler tahmis yazdıkları şairlerden daha iyi bir şair olduklarını göstermek için tahmis yazmışlardır. Daha önce yazılmış bir gazelin beyitlerine yeni mısralar ilave edilerek yazılan terbî, taştîr, tahmîs, tesdîs, tesbî, tesmîn, tetsî ve ta'şîr ise nazîrenin uzantısı kabul edilen nazım şekilleridir. Gazelden elde edilen bu nazım şekilleri beğenilen bir gazelin her beytine ilave edilen mısraların sayılarına göre çeşitli adlar alır ve bir nevi nazîre sayılırlar (İpekten, 2001: s. 87-112). Bazı şairler de kendi şiirlerine tahmisler yazmışlardır. Kendi şiirlerini tahmis etmeye "tahmis-i hod" denilmektedir.

Tahmis, edebiyatımızda çokça rağbet görmüş bir nazım şeklidir. Üzerinde araştırma yapılan bine yakın divanda üç bin civarında tahminin yazıldığı yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilmiştir. Böylece tahminin edebiyatımızda çokça tercih edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Mürettep bir divan tertibinde tahmisler, dibace (mukaddime), kaside ve tarih manzumelerinden sonra musammatlar başlığı altında yer almaktadır. Tahmisler, genellikle 5-7 bent şeklinde nazm edilmiştir. Klasik Türk edebiyatında genellikle gazeller tahmis edilmekle beraber kaside, kıt'a, mesnevi nazım şekillerinin de tahmis edildiği görülmektedir. Tahmisler, genellikle devlet büyüklerinin ya da başka şairlerin beğenilen şiirlerine yapılmıştır (Erdoğan, 1997).

Klasik Türk edebiyatında XIV. yüzyılın sonları ile XV. yüzyılın başlarında başlayan tahmis yazma geleneği, XIX. yüzyıla kadar birçok şairin divanında karşımıza çıkmaktadır.

2. ÂSİM EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ

Âsım Efendi'nin hayatı hakkında teferruatlı bilgi bulunmamaktadır. Şairin 1839 yılında doğduğu, 1909 yılında 70 yaşında iken vefat ettiği kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Maliyede memur olarak uzun yıllar çalışmış, bu devlet memurluğu gereği Adıyaman'ın yakın olan ilçelerinde görev yapmıştır. Uzun yıllar geçim sıkıntısı çektiği ve bu sebeple kitaplarının bir kısmını çevre illerde satmak zorunda kaldığı rivayet edilmektedir.

Âsım Efendi'nin içerisinde 96 gazeli bulunan bir el yazması eseri vardır. Bununla birlikte şairin bu eseri dışında pek çok şiirinin olduğu da kaynakların verdiği bilgilerdendir. Şairin ele geçirilen ve eserindeki şiirleri M. Şemsettin Bilgin tarafından *Adıyamanlı Asım Efendi Dîvân'ı* adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmada biri kaside diğerleri gazel nazım şekli ile yazılmış 1 tevhid, 2 münacat, 18 na't, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdulkadir Geylani için yazılmış 6 medhiye, 1 fahriye; 1 kıta, 4 müfret, mezar taşı için yazılmış 2 tarih manzumesi, 147 gazel yer almaktadır.

Dinî ve tasavvufî şiirlerinin yanında âşıkane, rindâne ve yer yer hikemî içerikli şiirleri bulunan Âsım Efendi, edebiyat tarihlerinde ismi geçmeyen son dönem divan şairlerindedir. (Selçuk, 2020).

3. HİCRÎ EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ

Hicrî Efendi, Adıyaman'da 1865'te doğmuştur. 1927 yılında da vefat etmiştir. Asıl adı Şeyh Abdurrahman olan şair, şiirlerinde Hicrî mahlasını kullanmıştır. Uzun müddet Nahiye Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. (Bilgin, 2016: 357)

Hicrî Efendi'nin bir divan oluşturabilecek kadar şiirler yazdığı kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Ancak elde bulunan bir divanı tespit edilememiştir. Bunun yanında parça parça şiirleri elden ele, dilden dile söylenerek günümüze ulaşmıştır. Adıyamanlı divan şairleri konusunda büyük bir çalışma gayreti gösteren M. Şemsettin Bilgin tarafından yapılan araştırmalar neticesinde şairin hayatı ve şiirleri hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır.

M. Şemsettin Bilgin'in verdiği bilgilere göre şair, gazel ve mevlid yazma konusunda meşhurdur. Bununla birlikte tahmisleri güzel bir üslup taşımaktadır. Özellikle Âsım Efendi'nin şiirlerine yapmış olduğu tahmisler ile şöhret kazanmıştır.

4. HİCRÎ EFENDİ'NİN TAHMİSLERİ

Yaptığımız taramalarda Hicrî Efendi'nin yazdığı 6 tahmisinin tamamının Âsım Efendi'nin gazellerine yapıldığı anlaşılmaktadır. İki şairin doğum ve ölüm yılları arasında 20 yıllık bir zaman dilimi vardır. Hem Âsım Efendi'nin Hicrî Efendi'den önce yaşamış olması hem de Adıyamanlı divan şairleri içerisinde en ünlülerinden biri olması sebebiyle Hicrî Efendi tarafından şiirlerine tahmisler yapıldığı düşünülmektedir. Tahmislerde dikkati çeken bir diğer konu da Âsım Efendi'nin şiirinin sonuna mahlasını yazdığı yerlerde Hicrî Efendi de ondan önce mahlasını yazmasıdır. Âsım Efendi'nin mahlas kullanmadığı yerlerde Hicrî Efendi de mahlas kullanmamıştır.

TAHMİS 1*

Gülşen içre nice güllerle gınâde bülbül
Düştü bir âh ile ısrar inâde bülbül
Ne hoş elhan ediyor böyle hevâda bülbül

* Tahmisler, M. Şemsettin Bilgin'in "Adıyamanlı Divan Şâirleri ve Şiirleri" kitabından alınmıştır.

Nevbahar oldu çimenlerde nevâde bülbül

Güle derd-i dilini eyler ifade bülbül

Âsım Efendi: *Bülbül ilkbahar olduğu için bahçelerde ötüyor, güle gönlünün derdini ifade ediyor.*

Hicrî Efendi: *Bülbül gül bahçesinde güllerle şarkı söylemekte, bir ah ile ısrarla derdini anlatmakta, böyle bir havada ne kadar güzel ötüyor. (derdini dile getiriyor)*

*Âsım Efendi “bülbül” redifli gazelinin ilk beytinde ilkbahar mevsiminde bülbüllerin güle gönlündeki derdi ifade etmesini konu edinmiştir, Bentte gül-bülbül mazmunları ile gül bahçesi tasvirleri eşliğinde duygular dile getirilmiştir. Hicrî Efendi de aynı bağlamda gazeli tahmis etmiştir. Bu bentte geçen “elhan” sözüyle ikinci bentteki müzik makamlarına (nağme, terraz, buselik, uşşak, saba, tebdil-i makam) Hicrî Efendi tarafından hazırlık yapılmıştır.

Başladı nağme terrâz olmağa üstâdane

Çırpınıp şâm u seher güllerde müştâkane

Ders-i aşkı okuyor böylece vakârane

Bûselikten okudu hutbe-i uşşâkane

Döndü tebdîl-i makam etti sabâde bülbül

Âsım Efendi: *Bülbül, âşıkların hutbesine bûselik makamından okudu. Döndü, sabâda makamı değiştirdi.*

Hicrî Efendi: *Bülbül, usta bir şekilde söz ustası olaya başladı, sabah ve akşam güllerle çırpınıp aşıkâne bir şekilde ötüyor ve böylece vakarlı bir şekilde aşkın dersini okuyor.*

*Âsım Efendi'nin beyti musiki kavramlarının kullanıldığı unsurlarla oluşturulmuştur. Hicrî Efendi de bu tercihe uygun bir şekilde musiki ile ilgili sözlerle tahmis yapmıştır.

Vermedi deste meyânın yine ol gül bu gece

Geçirip böyle zamânın yine ol gül bu gece

Sakladı şevket-i şânın yine ol gül bu gece

Açmadı gitti dehânın yine ol gül bu gece

Ağladı sızladı çok bâb-ı recâde bülbül

Âsım Efendi: *O gonca gül bu gece ağzını açmadı gitti (yapraklarını açmadı). Bu nedenle bülbül rica kapısında çok ağladı ve sızladı.*

Hicrî Efendi: *O gül yine bu gece belini kimsenin eline vermedi, böylece vaktini geçirip şöhretinin yüceliğini sakladı.*

* Tahmis edilen bu beyitte gül-bülbül mazmunu üzerinden duygular anlatılmaya devam edilmiştir. “Yine o gül” sözüyle sevgilinin bir gece vakti yapıp ettikleri dile getirilmiştir.

Gözlerimden kan akar dâmına düştüm düşeli

Ağlamaktır her işim bâğına düştüm düşeli

Hicrî divâne sıfat tağa düştüm düşeli

Âsım ol gül ruhun evsâfına düştüm düşeli

Bana peyrevlik eder sûz-ı edâda bülbül

Âsım Efendi: *Ey Âsım, O gül yanaklı sevgilinin güzelliğine tutulduğumdan beri, bülbül güzel söz söylemede beni takip etmektedir.*

Hicrî Efendi: *Senin avına düştüm düşeli gözlerimden kan akar. Senin bahçene düştüm düşeli benim her işim ağlamak oldu. Hicrî bu sığata düştü düşeli deli gibi dağlarda dolaşmaktadır.*

TAHMİS 2

Görünmez çeşm-i âmâlîma cihânda bî-vefâ sensiz

Hayli hâbe düşmüştür hayat ve intihâ sensiz

Nidem bu Hisn-i Mansur’u[†] ki değmez bir bahâ sensiz

Bihîşt olsa âlem dûzahtır bana sensiz

Ki olmaz asla bir yerde kararım mutlaka sensiz

Âsım Efendi: *Âlem cennet de olsa bana sensiz cehennemdir ki sensiz bir yerde benim kararım olamaz.*

Hicrî Efendi: *Sen olmadan emellerimin göz bebeğinin aydınlığı bile dünyada bana vefasız görünür. Sensiz bana hayat sonsuz bir uyku gibidir. Bana sensiz bu Adıyaman’ın bir değeri ve kıymeti yoktur.*

[†] Hisn-ı Mansur 1926 yılına kadar Adıyaman’ın eski adıdır. 1926 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile Adıyaman ismi kullanılmaya başlanmıştır.

Tabîb merhem-ârâyı dile derd-i nihânmış
 Telâfi ettiren mafati'i kasd-ı zebânmış
 Yed-i ulvin aşkımda bir gonca dehânmış
 Gözüm nûru sunucu sînesin rûh-ı revânmış
 Dil-i bîmâre gelmez ey perî-peyker şîfâ sensiz

Âsım Efendi: Bana sinesini sunucu, gözümün nuru olan (o sevgili) meğer akan ruhummuş. Ey perî yüzlü, sensiz benim gönlüme ilaç ve çare yoktur.

Hicrî Efendi: Ey tabib, gönlün ilacı gizli dertmiş. Dilin kasdı kaybolan şeye değer katanmış. Benim aşkımda kuvvetli olan şey açılmamış bir goncaymış (sevgili).

TAHMİS 3

Sâki-i devrin kırılmış şişesi peymânesi
 Kalmamış bezm-i muhabbet rindinin bir dânesi
 Hep harâb olmuş cihânın ser-te-ser hum-hânesi
 Neş'e baş olmaz bana bu âlemin meyhânesi
 Olmuşam bezm-i elestin tâ ezel mestânesi

Âsım Efendi: Bana bu âlemin meyhanesi neşe vermez. Çünkü ben elest meclisinin ezelden beri sarhoşu olmuşum.

Hicrî Efendi: Devrin sakisinin şişesi ve kadehi kırılmıştır. Muhabbet meclisinin rindinden bir tanesi bile kalmamıştır. Bu cihanın meyhaneleri baştan başa harap olmuştur.

Derd-i aşkı âkıbet etti beni hor u zebûn
 Kaddim eğdi yaydan oldum beter manend-i nûn
 Gözlerimden eşk gelmez hep gelendir işte hûn
 Kâkül-i sevdâ mıdır, bunca zencîr-i cûnûn
 Bir civân-ı şivedârın olmuşam divânesi

Âsım Efendi: Bunca delilik zinciri (bir sevgilinin) aşkının kakülü (saçı) müdür? Bir şiveli civanın delisi olmuşam.

Hicrî Efendi: *Aşk derdi beni aciz ve değersiz bıraktı. Boyumu yay gibi eğdi, beni nun'dan beter etti. Benim gözlerimden yaşlar gelmez, gelenler hep kandır.*

Dün gece mehveşe bir âh ile ettim hitâb
Vuslat için eyledim hayli tazarru irtikâb
Anladım ümîd yoktur maksade bî- irtiyâb
Eyledim meyhânede pîr-i mugâne intisâb
Zâil eyler bin gamım gerdûnı bir meyhânesi

Âsım Efendi: *Ben meyhanede pîr-i mugane (meyhaneci) bağlandım. Bir meyhane bin gamı burada yok eder.*

Hicrî Efendi: *Dün gece ay yüzlüye bir ah ile hitap ettim. Kavuşmak için epeyce kendisine yalvardım. Şüphesiz kavuşmaya bir ümit olmadığını anladım.*

Âşık-ı sâdıklara etme hakaretle nazâr
Gâfil olma bir nefes ger sende varsa basar
Böylece irâd-ı nutk etmiştir erbâb-ı haber
Ârif isen eylesin gönlüne kasddan hazer
Beyt-i ma'mur-ı ilâhidir gönül virânesi

Âsım Efendi: *Eğer sen ârif isen senin gönlüne kasddan sakınsın. Gönlün viranesi Allah'ın imar ettiği bir binadır, evdir.*

Hicrî Efendi: *Sadık âşıklara sakın hakaretle bakma. Eğer sende bir basiret varsa bir nefes gafil olma. Böylece haber sahipleri, sana nutuk söylemiştir.*

Cânını canân için terk eyleyen erlerdenim
Sahn-ı meydân-ı vefâda top olan serlerdenim
Hicrîyâ sevdâ-zede dillerde rüsvâlardanım
Âsım'â ben de henüz meşhûr âşıklardanım
Kays u Ferhad'ın yanımda mahv olur efsânesi

Âsım Efendi: *Ey Âsım ben de şimdilik meşhur âşıklardanım. Ferhat ile Kays'ın âşıklık efsaneleri benim yanımda mahvolur.*

Hicrî Efendi: *Ben canını sevgili için terk eyleyen erlerdenim. Vefa meydanında başını verenlerdenim. Ey Hicrî, sevda konusunda ezilen gönüllerde ve dillerde rüsva olan, en alçakta olan benim.*

TAHMİS 4

Çarşûy-ı aşkıda hiç kâr olur mı bir nefes
Vuslata dil-dâridan ikrâr olur mu bir nefes
Tâbımız tûti-sıfât kanda hâr olur mu bir nefes
Baht-ı hâb-âlûdumuz bîdâr olur mu bir nefes
Ol bed-bî-gâne meşreb yâr olur mu bir nefes

Âsım Efendi: *Uykulu bahtımız, talihimiz bir nefes uyanır mı? O kötü ilgisiz yaratılışlı (sevgili) bir nefes yâr olur mu?*

Hicrî Efendi: *Aşk çarşısında bir nefes kâr olur mu? Sevgiliye kavuşma konusunda bir nefes bir kararlılık olur mu? Bizim yaratılışımız bülbül sıfatlıdır. Orada hiç diken olur mu?*

Âşık-ı ihrâka bais firkat olsa nar yok
Yanmada pervane-meşreb ehl-i aşk zâr yok
Görmedim bir yâr kim anda nice ağyar yok
Saha-i âlemde hiç ağyârsız bir yâr yok
Bak hele gülşende gül bî-har olur mu bir nefes

Âsım Efendi: *Bu dünyada başka bir seveni olmayan bir yâr yok. Hele bir gül bahçesine bak da orada dikensiz bir gül olur mu?*

Hicrî Efendi: *Eğer âşığın yanmasına ayrılık bahsi olsa orada ateş bulunmaz, aşk ehli pervane yaratılışlıdır, ona acı ve inleme yoktur. Ben hiçbir sevgiliyi başka bir sevenin olmadığını görmedim.*

Dâm-ı zülf-i yâridan hiç var mı kurtulmak bize
Mümkün olmaz bâde-zîn bundan rehâ bulmak bize
Vâr ise olmuş mukadder zârilik kalmak bize
İztirâdır hamul-i bâr-ı cevri olmak bize

Hâhişiyle degse zîr ü bâr olur mu bir nefes

Âsım Efendi: Bize sıkıntıların ağırlığına sabretmek mecburidir. Bir nefes isteği ile bizi alt üst etse olur mu?

Hicrî Efendi: Bize sevgilinin saçının tuzağından kurtulmak var mı? Bize bundan sonra rahatlık olması mümkün değildir. Bize kaderde ağlamak ve inlemek var ise de bunda kalırız (katlanırsınız).

Düşmüşüz girdâb-ı aşka tâlimiz bulma rehâ

Ummayız bu halı dehşet-engizen eyledin şifâ

Bezm-i vasl-ı yâre varmak kâbil olmaz bir daha

Bilmez işretine âlemde bir gün sakiyâ

Destimizde saġar ser-mesâr olur mu bir nefes

Âsım Efendi: Saki, yeme, içme ve eğlenceyi bir gün bilmez. Elimizde kadeh, bir nefes mutluluk başımızda olur mu hiç?

Hicrî Efendi: Biz aşkın girdabına düşmüşüz, şansımız yolunda gitmez. Bu halimiz dehşet saçmaktadır, şifa bulmayı ummayız. Sevgilinin meclisine kavuşmak bize bir daha nasip olmaz.

Ağlarım bu derd-i aşkın ben de câna var iken

Cerhe-i iltiyamım tende câna var iken

Söyler elbet Hicrî-i efkende câna var iken

Bu revîş bu hüsn ü şive sende câna var iken

Tab'-ı Âsım tarîk-i eş'ar olur mu bir nefes

Âsım Efendi: Ey sevgili, bu güzellik, bu şive ve bu salınma sende varken Âsım'ın huyu bir nefes şiir yoluna girer mi hiç?

Hicrî Efendi: Ey sevgili senin aşkının derdi bende varken ben hep ağlarım. Ey sevgili, benim tenimde kapanmaz yara varken Hicrî elbette pişmanlığını söyler.

TAHMİS 5

Sana tarîf edeyim dinle şîâr-ı aşkı

Dehşet-i şiddet-i emvâcî bihâr-ı aşkı

Felek maksat bulamaz uça kenâr-ı aşkı

Kûh-ı Cûdi çekemez sıklet-i bâr-ı aşkı

Dicle itfa edemez şiddet-i nâr-ı aşkı

Âsım Efendi: *Aşk yükünün ağırlığını Cudi Dağı çekemez. Aşk ateşinin şiddetini Dicle Nehri söndüremez.*

Hicrî Efendi: *Aşkın âlâmetini sana tarif edeyim, dinle. Aşk denizinin dalgalarının şiddetini sana tarif edeyim, dinle. Felek, aşk kenarında uça maksadına ulaşamaz.*

Ehl-i aşkı mele kendüni hem-râh eyle

Yâr-ı kûyun hele Hindû gibi sen câh eyle

Âh u zârınla anı dâima âgâh eyle

Sen de bülbül gibi şeb tâ be-seher âh eyle

Etmek istersen eğer seyr-i bahâr-ı aşkı

Âsım Efendi: *Eğer sen, aşk baharının seyrini istiyorsan bülbül gibi gece sabaha değin ah et, inle.*

Hicrî Efendi: *Aşk ehline kendini yoldaş eyle. Sen, Satürn yıldızı gibi sevgilinin evini şöhretli eyle. Sürekli âh ve inlemelerle onu bilgilendir.*

Ebrûları ana mihrâb olur her bir gün

Semmleri bâde-i gül-âb olur akar bir gün

Yâr ile nazlıca ahab olur âher bir gün

Kûy-ı maksûduna rah-yâb olur âher bir gün

Yed-i hikmette tutan kimse mihâr-ı aşkı

Âsım Efendi: *Yıldız, aşk şarabının hikmet kuvvetini elinde tutan kimsenin evine ulaşmak maksadıyla bir gün yolu bulur.*

Hicrî Efendi: *(Sevgilinin) kaşları her bir gün ona mihrab olur. Zehirleri, gül suyunun şerbeti gibi bir gün akar. Yıldız, sevgili ile bir gün dost olur.*

Nazâr-ı lütfi diriğ eyleme tekrîm eyle

Sarılıp dâmenine şirin yüzüne rahîm eyle

Muhterem bil onları daima ta'zîm eyle
 Ayağın başına koy gül gibi tefhîm eyle
 Nerede görsen eğer mest-i humâr-ı aşkı

Âsım Efendi: Eğer aşk sarhoşunun mestini nerede görürsen (onun) ayağını gül gibi başının üstüne koy ve anla.

Hicrî Efendi: Lütuf bakışını esirgeme, kerem et. Eteğine sarılıp şirin yüzüne şefkat eyle. Onları muhterem bil ve onlara daima hürmet eyle.

Himmet etsin bize seyrine teklîf etsin
 Böyle bir gayret ile gönlümü taltîf etsin
Hicrî anı da o vadiye terdîf etsin
 Enini uzununu doğruca ta'rif etsin
Âsımâ varsa gören semt-i diyâr-ı aşkı

Âsım Efendi: Ey Âsım, aşk diyarının semtini gören varsa enini ve boyunu bizlere doğruca tarif etsin.

Hicrî Efendi: Bize lütfetsin, bizi seyrine bıraksın. Böyle bir gayret ile bizi lütuflandırsın. Hicrî, onu o vadiye sürüklesin, götürsün.

TAHMİS 6

Gamdan âzâd olması bir derd-i hırâmândır bana
 Kûşe-i mihnet muhakkak bâğ-ı rıdvândır bana
 Hâlet-i mey-hârından ağyâr sûzândır bana
 İtibâr-ı mihr ü cevri-i yâr seyrândır bana
 Mihirden vâ-beste-i cevri olmak âsândır bana

Âsım Efendi: Bana sevgilinin cevri ve güneşin (güzelliğinin) itibarı seyrandır. Güneşten (sevgiliden) cevriye bağlı olmak bana kolaydır.

Hicrî Efendi: Gamdan uzaklaşmak büyük bir derttir bana. Mihnet yuvası bana cennetten bir köşedir. Şaraptan uzaklaşmak, yabancılaşmak bana acı vermektedir.

Gerçi nâçizlerdenim cânâ saâdet bendedir
 Seyri kıl ahvâlımı gör kim ne hâlet bendedir
 Öyle âli-himmetim çün sebâtet bendedir
 Aşk ikliminde ahkâm-ı hilâfet bendedir
 Dâğ-ı aşkın sinede mühr-i Süleymândır bana

Âsım Efendi: Aşk meydanında hilafet hükmü bendedir. Senin aşkının yaraları bana Süleyman'ın mührü gibidir.

Hicrî Efendi: Ben zayıf kullardanım, ey sevgili mutluluk bendedir. Beni izle, halimi gör ki ben ne halde bir kulum? Ben öyle yüksek gayretli ve kararlı biriyim.

Yıkadım el der-i ruhsârında ey meh âridan
 Gayri kabil bâde-zîn dûr olması efkâridan
 Bülbül-âsâ kayd kılмам harıdan ağyâridan
 Tîğ-ı müjgânın diriğ etme bu cism-i zârıdan
 Hakk bilir kim her biri bir ruh bir cândır bana

Âsım Efendi: Benim bu zayıf ve güçsüz bedenimden kirpiklerinin oklarını esirgeme. Allah da biliyor ki o okların her biri bana bir ruh ve candır.

Hicrî Efendi: Ey ay yüzlü sevgili, ben senin yüzünün kapısında el yıkadım. Bundan sonra efkârdan uzak olmayayım. Bülbül gibi dikenden ve rakiplerden hesap sormam, şikayet etmem.

Renc-i bahş-ı mihnet olma kendime bir kıl kadar
 Gelmesin âsâr-ı illet fikrime bir kıl kadar
 Verme bir zerre bedeni kadrime bir kıl kadar
 Tefrika verme şuûr-ı tab'ime bir kıl kadar
 Bâis-i cemiyet ol zülf-i perişândır bana

Âsım Efendi: Benim yaratılışımın anlayışına bir kıl kadar ayrılık, farklılık verme. Cemiyet meselesi o perişan bir zülüftür (saç) bana.

Hicrî Efendi: Kendime bir kıl kadar zahmet sancısı bahşeden olma. Bir kıl kadar benim fikrime hastalık fikri gelmesin. Bir kıl kadar benim bedenime bunlardan (illet) verme.

Hicrîyâ ömrüm geçer bin türlü âh u vâhıda
 Sarfı kıldım nakd-ı ömrü akıbet bu râhıda
 Kayd-ı mihnet inledir hep kendimi ey vâhıda
Acep mi mest-i müdâm olmak bir işretgâhıda
Âsımâ peymâne-keşlik ahd ü peymândır bana

Âsım Efendi: İçki içilen bir yerde sürekli mest olmak şaşılacak bir durum değildir. Çünkü ey Âsım, içki içmek bana söz ve yemindir.

Hicrî Efendi: Ey Hicrî, benim ömrüm bin türlü ah ve inleme ile geçer. Ben tüm ömrümü bu yolda sarf ettim. Beni hep bu ah ve minnet kaydı inletir.

SONUÇ

Bu çalışmada Adıyamanlı divan şairlerinden Hicrî Efendi'nin Âsım Efendi'nin gazellerine yapmış olduğu tahmisler incelenmiştir. Tahmis, bir şiirdeki beyitlerin üzerine ya da mısraların arasına vezin ve kafiye'nin aynı olması şartıyla üçer mısra eklenerek yapılan nazım türüdür. Genellikle şairler, başka şairlerin şiirlerine tahmis yapmaktadırlar. Ancak kendi şiirlerine tahmis yapan şairler de vardır. Buna tahmis-i hod adı verilmektedir.

Şairler, tahmis yaparken kendinden önce yaşamış olan ve beğendikleri şairlere yetenekleri noktasında benzerlik göstermeye çabalamaktadırlar. Aslında bir yandan kendilerinde de bu şairlik kabiliyetinin olduğunu göstermek istemişlerdir.

Klasik Türk edebiyatında yazılmış olan birçok tahmis gibi Hicrî Efendi'nin yazmış olduğu tahmisler de edebiyatımız için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca şiirlerine tahmis yazılan Âsım Efendi'nin Adıyamanlı divan şairleri içerisinde önemli ve öncü bir şair olması sebebiyle Hicrî Efendi tarafından şiirlerine tahmis yazıldığını söylemek yanlış olmaz.

Hicrî Efendi'nin yazmış olduğu üçer mısralık bölümlerin Âsım Efendi'nin beyitlerine şekil ve anlam bakımından uyduğu görülmektedir. Âsım Efendi'nin mahlasını kullandığı beyitlere Hicrî Efendi tahmis yaptığı son mısraya mahlasını eklemiştir. Âsım Efendi mahlas kullanmamışsa Hicrî Efendi de mahlas kullanmaktan çekinmiştir.

İncelediğimiz altı tahmiste Âsım Efendi'ye ait olan kısımlar italik olarak, Hicrî Efendi'ye ait olanlar ise düz yazı stilinde gösterilmiştir. Bu şiirlerin şekil yönünden karşılaştırılabilmesi açısından bu şekilde yazılmıştır. Her tahminin altına şairlerin adları ile yazmış oldukları bölümlerin günümüz Türkçesine aktarımı verilmiştir. Burada aslında manzumenin son kısmından başlayarak çeviri verilmeye çalışılmıştır. Çünkü tahmis Âsım Efendi'nin şiirlerine yapılmıştır. Her ne kadar Hicrî Efendi'nin mısraları üstte de olsa ilk yazılan ve kendisine tahmis yazılan bölüm alttaki beyitleridir. Bu şekilde Hicrî Efendi'nin tahmislerini yaparken Âsım Efendi'nin şiirlerine muhteva olarak yakınlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hayatı ve şiirleri hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmayan Hicrî Efendi gibi şairlerin, bu tarz araştırmalarla şiirleri ve hayatları hakkında bilgiler toplamak, ayrıca tahmis türü üzerine yazılmış örnekler ile karşılaştırma yapmak amacıyla Klasik Türk edebiyatımıza katkı sunacağı kanaatindeyiz.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, Z. (1939). *Adıyaman ve şairleri dergisi*, Cemal Azmi Basımevi.
- Bilgin, M. Ş. (2011). *Adıyamanlı Âsım Efendi Divanı*. Dünya Ofset.
- Bilgin, M. Ş. (2016). *Adıyamanlı divan şairleri ve şiirleri*. İstanbul: TDV Yayınevi.
- Birgören, H.(2006). “Tahmîs”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara: AKDTYK Yayınları.
- Cengiz, H.E. (1972). *Divan şiiri antolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Cengiz, H.E. (1986). “Divan şiirinde musammatlar”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Cilt: 429, Sayı: 291, s. 415-416-417.
- Devellioğlu, F. (1984). *Osmanlıca–Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dilçin, C. (2011). *Divan şiiri ve şairleri üzerine incelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Erdoğan, M. (1997). *Türk edebiyatında muhammes 1.cilt*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Habib, İ. (1942). *Edebiyat bilgileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İpekten, H. (2001). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İsen M., Macit M., Horata O., Kılıç F. ve Aksoyak İ. H. (2006). *Eski Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kurnaz, C. ve Halil Ç. (2013). *Divan şiiri şekil bilgisi*. (1. Baskı), Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Levend, A. S. (1999). *Türk edebiyatı tarihi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik Dîvân şîiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saraç, M. A. Yekta (2007). *Klasik edebiyat bilgisi-biçim-ölçü-kafiye*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Selçuk, B. (2020). *Türk edebiyatı isimler sözlüğü*.
- Şentürk, A. A., ve Kartal, A. (2013). *Eski Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tuğluk, İ. H. &-ve Cığa (2021). *Besnili Sıdkî dîvânı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Lale Yayıncılık.
- Yakışır, A. (2023). "Klasik Türk Edebiyatında "Tahmis-i Hod": Kendi Şiirini Tahmis Eden Şairler ve Şiirleri." *Hikmet Akademik Dergisi*, S. 18, 192-233.

EXTENDED ABSTRACT

Divan literature maintained its 650-year existence largely with poets who grew up in and around Istanbul. For this reason, it has been referred to as palace literature or high-class literature. However, limiting such a magnificent literary tradition solely to Istanbul would be incorrect. Indeed, the Ottoman Empire had many important cultural and artistic cities outside of Istanbul. One of these cities is Adıyaman. Although Adıyaman is a small settlement, it has historically sustained cultural and artistic activities. In this sense, the city has been home to many Divan poets. Apart from a few well-known names, most of these poets remain relatively obscure. Undoubtedly, within the equation of city and poet, both the city has contributed to the poets, and the poets have enriched the city. Throughout history, Adıyaman has stood out as a city that has produced notable poets. In addition to historical structures that have survived to the present day, traces of oral and written literary traditions can also be found in the city. Folk tales, legends, folk songs, rhymes, and lullabies have been passed down from generation to generation, and it is known that numerous Divan poems were recited in various gatherings.

Tahmis is a word derived from hamse, which means "five." It is one of the poetic forms in Classical Turkish literature and refers to a new verse form created by adding three lines in front of each couplet of a poem, resulting in five-line stanzas. This verse form originated in Arabic literature, later passed into Persian literature, and eventually entered Turkish literature. The essential aspect of tahmis is the harmony between the original poem and the added lines in terms of value, sound, style, and meaning. In Classical Turkish literature, tahmis is a poetic form found in almost all Divan poets' collections. Some poets wrote tahmis for poems of earlier poets or their contemporaries whom they greatly admired. Others used tahmis to prove they were superior to the poets whose works they modified. Additionally, some poets wrote tahmis for their own poems, a practice known as tahmis-i hod.

Âsım Efendi and Hicrî Efendi are Divan poets from Adıyaman, whose names are rarely encountered in Classical Turkish literature. It is known that Âsım Efendi was born in 1839 and passed away in 1909 at the age of 70. He worked as a financial officer for a long time. A manuscript, most likely written in his own handwriting, contains 96 gazels (lyric poems). Apart from this manuscript, it is estimated that he wrote many other poems. The poems that have been identified, along with those in the manuscript, were published by M. Şemsettin Bilgin under the title Adıyamanlı Asım Efendi Dîvânı. However, this work is not considered scholarly. In this collection, there is one kaside (ode) and several gazels, including one tevhid (poem on divine unity), two münacats (supplicatory poems), 18 na'ts (poems in praise of the Prophet Muhammad), and six medhiyes (panegyric poems) dedicated to Abu Bakr, Umar, Uthman, Ali, and Abd al-Qadir al-Gilani. Additionally, it contains one fahriye (self-praise poem), one kıta (fragment), four müfrets (single couplets), two tarih manzumeleri (chronogram poems) written for tombstones, and 147 gazels. Alongside his

religious and mystical poetry, Âsim Efendi also wrote poems with themes of love, hedonism, and philosophical wisdom.

Hicrî Efendi was born in Adıyaman in 1865 and passed away in 1927. His real name was Sheikh Abdurrahman, but he used the pen name Hicrî in his poetry. He served as a district officer (Nahiye Müdürü) for a long time. Sources indicate that he wrote enough poetry to compile a divan (collected works), but no complete divan of his has been found. However, some of his poems have been passed down orally and in written form from person to person over time. Hicrî Efendi was particularly renowned for writing gazels (lyric poems) and mevlids (poetic works about the birth of the Prophet Muhammad). Additionally, his tahmis (a poetic form in which three lines are added to each couplet of an existing poem) were known for their elegant style. He gained fame especially for the tahmis he wrote on the poems of Âsim Efendi.

In our research on the six tahmis in our possession, we determined that Hicrî Efendi composed all his tahmis based on Âsim Efendi's gazels. There is a 20-year time gap between the birth and death years of these two poets. Since Âsim Efendi lived before Hicrî Efendi and was one of the most well-known Divan poets from Adıyaman, it is believed that Hicrî Efendi wrote tahmis for his poems as a tribute.

In this study, the tahmis written by Hicrî Efendi on the gazels of Âsim Efendi, one of the Divan poets from Adıyaman, have been analyzed. Poets who compose tahmis strive to resemble the style and skill of the poets they admire and who lived before them. In doing so, they not only pay tribute to these poets but also seek to demonstrate their own poetic talent.

Like many tahmis written in Classical Turkish literature, the tahmis composed by Hicrî Efendi also hold an important place in our literary tradition. Additionally,

since Âsım Efendi was a significant and pioneering poet among the Divan poets of Adıyaman, it would not be incorrect to say that Hicrî Efendi wrote tahmis for his poems in recognition of his influence. In terms of form, the three-line stanzas written by Hicrî Efendi align with Âsım Efendi's couplets both in rhyme and meaning. Furthermore, in the poems where Âsım Efendi used his mahlas (pen name), Hicrî Efendi also included his own mahlas in the final line of his poem. Conversely, when Âsım Efendi did not use a mahlas, Hicrî Efendi also refrained from doing so.

We believe that conducting research on poets like Hicrî Efendi, whose life and works are not widely documented in sources, will contribute to Classical Turkish literature. Such studies help gather information about their poetry and lives while also allowing for comparisons with other examples of the tahmis form.